

موانع تولید از منظر فضای کسب و کار در کشور

سید وحید احمدی^۱

چکیده

این مقاله درصدد ترسیم وضعیت شاخص‌های فضای کسب و کار ایران و تبیین اهمیت و الزامات ساده سازی فرآیند شکل‌گیری و ادامه حیات یک فعالیت اقتصادی به عنوان پدیده ای رو به گسترش در جهان است. با توجه به اینکه چند سالی است در کشور به شاخص‌های فضای کسب و کار منتشر شده توسط نهادهای بین المللی استناد می شود و همین موضوع حساسیت‌هایی را در خصوص میزان اعتماد به این شاخص‌ها بوجود آورده و نقدهای متعددی در این خصوص در محافل علمی مطرح شده است در این پژوهش در کنار استناد به شاخص‌های ارائه شده، نقاط قوت و ضعف، ابهامات و ایرادات احتمالی مترتب بر شاخص‌های ارائه شده نیز با هدف آشنایی خواننده با حد و مرز اعتماد به شاخص‌های منتشر شده توسط نهادهای بین المللی ارائه می شود.

Abstract

This article aims at illustrating the Doing Business Indicators (the Ease of Doing Business Index) in Iran and explaining the significance of and requirements for the facilitation of starting a business as well as continuing an economic activity as a globally developing phenomenon. In recent years, the Doing Business Indicators used for statistical purposes in Iran have been the ones released by the international financial institutions. This has led to various controversies and criticisms regarding the reliability of the data collected on these indices. The present study, while referring to the statistics drawn by the international institutions, tries to clarify the pros and cons, ambiguities, and probable disadvantages related to the mentioned indices, so that the readers could identify the limits of their trust on the indices published by the international institutions.

---

^۱ - کارشناس ارشد اقتصاد و معارف اسلامی

یکی از ویژگیهای کشورهای درحال توسعه نرخ بالای بیکاری است. این کشورها به رغم دسترسی به منابع نیروی انسانی غنی و ارزان به خوبی قادر به بهره برداری از این منابع نیستند. به گونه ای که همواره خیل عظیمی از نیروی کار بیکار بوده و یا در شغل‌های کاذب و غیر مولد فعالیت می کنند. کشور ما نیز از این قاعده مستثنی نیست. به گونه ای که براساس گزارش مرکز آمار ایران، تعداد بیکاران در کشور در تابستان ۱۳۹۲، ۲۵۶۳ هزار نفر و نرخ بیکاری ۱۰/۴ درصد بوده است. این نرخ در مناطق شهری به ویژه در میان اقشار جوان^۲ بیشتر است. هرچند بخشی از شرایط موجود در بازار کار به عوامل ناشی از جانب عرضه نیروی کار از جمله رشد بالای جمعیت در دهه ۶۰ و عدم تطابق تخصص‌های نیروی کار با نیازهای بازار بازمی گردد، لیکن بخش مهمی از این چالش معطوف به طرف تقاضای نیروی کار است. موضوعی که انتظار می رود با توجه به پتانسیل‌های گران سنگ اقتصاد کشور، از طریق از بین بردن جو سنگین حاکم بر بخش تولید و بهبود فضای کسب و کار در کشور تا حد قابل قبولی قابل رفع باشد. به تعبیر دیگر مدیریت موفق اقتصاد کلان و توفیق در اجرای سیاستهای کلی اصل ۴۴ قانون اساسی مستلزم توانمندسازی بخش خصوصی از طریق کاستن از هزینه‌ها و ریسک‌های عاملان خصوصی و برداشتن موانع رقابت و اصلاح نظام کسب و کار است.

خوشبختانه از اوایل دهه ۱۹۸۰ میلادی و به دنبال مطالعات "دست‌تو" اقتصاددان پرویی که رابطه میان بهبود فضای کسب و کار و توسعه اقتصادی را مورد مطالعه قرار داد، کشورهای مختلف جهان و مجامع بین‌المللی بیش از پیش به اهمیت آماده بودن شرایط و فضای کسب و کار برای شکوفایی تولید واقف گشته و به این ترتیب فصل نوینی در ادبیات این عرصه و گسترش آن گشوده شد و گزارش‌های ارزشمندی در حوزه بهبود فضای کسب و کار تهیه شده و می شود.

در یک تقسیم بندی کلی، گزارش‌های تهیه شده درحوزه ترسیم شاخص‌های کسب و کار به دو دسته "گزارش‌های با مبنای "مقایسه کشوری" و "گزارش‌های کشوری" قابل تفکیک است. هرچند نتایج ارائه شده در گزارش مقایسه کشوری (تطبیقی) با گزارش اختصاصی تهیه شده برای یک کشور به لحاظ ترسیم شرایط سهولت کسب و کار تفاوت قابل ملاحظه ای ندارند، اما از آنجایی که از آنجایی که از گزارش مقایسه کشوری صرفاً می توان به جایگاه هر کشور در فضای کسب و کار جهانی دست یافت اما از آن نمی توان به برخی از مشکلات فضای کسب و کار که مختص به کشوری خاص می باشد رسید^۳ و در نقطه مقابل از گزارش‌های کشوری نیز نمی توان به تصویر عملکردی

^۲ -در گزارش مزبور این نرخ برای مناطق شهری ۱۲/۰ درصد و برای افراد ۱۵-۲۴ و ۲۹-۱۵ ساله به ترتیب ۲۹/۲ و ۲۴/۵ درصد گزارش شده است.
^۳ - مسائل داخلی و ملی محیط کسب و کار ایران فراتر از مولفه‌های گزارش انجام کسب و کار بانک جهانی است. برای مثال در سال‌های اخیر در پی اعمال تحریم‌ها علیه کشورمان مشکلاتی برای صاحبان کسب و کار بوجود آمده است و به این ترتیب فضای کسب و کار در کشور با چالش‌هایی مواجه شده است یا اینکه تورم ساختاری در ایران-به جهت ایجاد نوسان مستمر در قیمت مواد اولیه مورد نیاز برای تولید- مشکلاتی را برای بنگاه‌های اقتصادی به وجود آورده است، بدیهی است مشکلاتی از این سنخ در همه کشورهای جهان شایع نیست و نباید انتظار داشت این نوع مشکلات، از گزارش‌های تهیه شده توسط نهادهای بین‌المللی که اقدام به تهیه گزارش‌های مقایسه کشوری می نمایند قابل حصول باشد. تعطیلات زیاد، فرهنگ کاری متمایل به استراحت بیشتر، تعداد زیاد چک‌های برگشتی، دشواری دسترسی به تسهیلات بانکی و ... از جمله مولفه‌های محیط کسب و

اقتصاد کسب و کار یک کشور در مقایسه با دیگر کشورهای جهان دست یافت، بنابراین در تحلیل فضای کسب و کار یک کشور، شایسته است دو نوع گزارش مقایسه ای و خاص یک کشور معیار بررسی ها قرار گیرد.

با این رویکرد در این پژوهش در تحلیل و تبیین موانع موجود بر سر کسب و کار در ایران، به دو نوع گزارش، یکی گزارش اختصاصی کشوری و دیگری گزارش مقایسه کشوری که توسط سازمان های بین المللی تهیه می شود استناد می شود.^۴

۲- تبیین جایگاه ایران در شاخص سهولت فضای کسب و کار (بر اساس تحلیل مقایسه کشوری)

۲-۱- موسسات مختلفی در سراسر جهان شاخص های کسب و کار را رصد می کنند:

موسسات گوناگونی در جهان، وضعیت شاخص های سهولت محیط کسب و کار را برای کشورهای مختلف رصد و گزارش می کنند که از مهمترین آن ها می توان به گزارش بانک جهانی، مجمع جهانی اقتصاد، بنیاد هریتیج و اداره اطلاعات موسسه اکونومیست اشاره کرد.

طبق تعریف منظور از محیط کسب و کار "عواملی است که به طور مستقیم و غیر مستقیم بر عملکرد بنگاه اقتصادی موثرند و مدیران یا مالکان بنگاه ها نمی توانند آنها را تغییر داده یا بهبود بخشند"^۵، بر این اساس در تحلیل عوامل تاثیرگذار بر فعالیت بنگاه مواردی که انتخاب و یا تغییر آنها در توان صاحب بنگاه است از جمله انتخاب نیروی کار ماهر و متخصص، انتخاب مدیران شایسته، مکان یابی مناسب برای بنگاه و ... که به صلاحیت های صاحب بنگاه در مدیریت بنگاه باز می گردد، از دایره بررسی خارج است.

در انتخاب عوامل موثر بر عملکرد بنگاه اقتصادی که صاحبان بنگاه ها در تغییر آنها ناتوانند نیز عوامل متعددی در این تعریف می گنجد. عوامل تاثیرگذار بر عملکرد بنگاه در یک تقسیم بندی کلی به عوامل منبعت از سیاست های کلان اقتصادی و در تقسیم بندی دیگر به عوامل اقتصادی، اجتماعی، سیاسی، فرهنگی، حقوقی، زیست محیطی، زیرساختی و نوآورانه تقسیم شده است. با این نگرش و دسته بندی کمتر گزارشی را می توان یافت که در مروری بر عوامل موثر بر کسب و کار همه این عوامل را یکجا دیده باشد. آنچه مسلم است موسساتی که اقدام به سنجش شاخص های محیط کسب و کار می کنند، معمولاً بسته به هدفی که از تهیه گزارش دنبال می کنند و با توجه به تعریفی که برای فضای کسب و کار عنوان شده است اقدام به انتخاب شاخص های مهم تر از میان مجموعه شاخص ها می نمایند و به این ترتیب در بررسی آنها تنها بخشی از زوایای نهان و آشکار سد راه تولید و سرمایه گذاری گزارش می شود.

کار در ایران هستند که در گزارش انجام کسب و کار بانک جهانی به آنها اشاره ای نمی شود. به این ترتیب، محدود کردن بررسی شاخص های سهولت کسب و کار به مولفه های محیط کسب و کار بانک جهانی، باعث بی توجهی به برخی مشکلات اساسی تولیدکنندگان و سرمایه گذاران در ایران می شود.

۴- در این مقاله از گزارش فضای کسب و کار بانک جهانی برای بررسی مقایسه کشوری و از گزارش های مرکز پژوهش های مجلس به عنوان گزارش اختصاصی کشوری استفاده می شود.

۵- بر اساس بند ج ماده (۱) قانون بهبود مستمر فضای کسب و کار مصوب ۱۳۹۰/۱۱/۶ "محیط کسب و کار عبارت است از مجموعه عوامل مؤثر در اداره یا عملکرد بنگاه های تولیدی که خارج از کنترل مدیران آنها می باشد".

برای نمونه در گزارش بنیاد هریتیج که از سال ۱۹۸۴ تهیه آن کلید خورده است شاخص های ده گانه ذیل به عنوان شاخص های تاثیرگذار بر تولید مورد بررسی قرار می گیرند.

۱-آزادی کسب و کار ۲-آزادی تجاری ۳-آزادی مالیاتی ۴-آزادی پولی ۵-آزادی مالی ۶-آزادی سرمایه گذاری ۷-اندازه دولت ۸-حقوق مالکیت ۹-شاخص فساد اداری ۱۰-آزادی نیروی کار

هرچند شاخص های مزبور از منظری مهمترین عوامل تاثیرگذار بر فعالیت اقتصادی یک بنگاه تلقی می شوند اما با شاخص های مورد استناد بانک جهانی در تبیین فضای کسب و کار همسانی کامل ندارند. به عنوان نمونه در این بررسی برای محاسبه آزادی سرمایه گذاری نسبت سرمایه گذاری خارجی به تولید ناخالص داخلی، وضعیت قوانین موجود در رابطه با سرمایه گذاری خارجی و حدود تملک بنگاه ها توسط خارجیان ملاک رده بندی و مقایسه کشورهاست در حالیکه این شاخص در فضای کسب و کار بانک جهانی محاسبه نمی شود.^۶

گزارش موسسه واحد اطلاعات اکونومیست نیز که از سال ۱۹۶۴ به صورت سالانه تهیه می شود به ارائه شرایط کسب و کار از منظر ریسک کشوری می پردازد. در این بررسی ریسک ملی (شامل ریسک سیاسی-ریسک سیاستگذاری اقتصادی-ریسک ساختار سیاسی و ریسک نقدینگی) و ریسک خاص سرمایه گذاری (شامل ریسک کاهش ارزش پول، ریسک بدهی کشوری و ریسک نظام بانکی) ارائه می شود. آنچه مسلم است نمی توان مدعی شد که ریسک های ملی و یا آزادی تجاری و اندازه دولت و یا آزادی مالی مقوله ای جدا از تولید و سرمایه گذاری هستند و بر محیط کسب و کار تاثیر نمی گذارند و در عین حال نمی توان انتظار داشت در هر یک از گزارش ها به صورت جداگانه به تمامی این جوانب توجه شود.

در میان گزارش های کسب و کار، استناد به شاخص سهولت کسب و کار بانک جهانی موسوم به *Ease Of Doing Business*، در ایران با استقبال بیشتری همراه بوده است و خوشبختانه رسانه ای شدن این شاخص در داخل کشور باعث شد که مسئولین با حساسیت هرچه بیشتر در جهت بهبود آن و ارتقاء جایگاه ایران در عرصه جهانی تلاش نمایند و به این ترتیب سنگ بنای اقدامات بعدی دولتمردان و دستگاه های اجرایی به منظور شناسایی موانع کسب و کار در کشور بنا نهاده شد. با این تفسیر در این گزارش و در بخش مقایسه کشوری به گزارش فضای کسب و کار بانک جهانی استناد می شود. البته در استفاده از نتایج گزارش بانک جهانی در این حوزه باید به چند نکته توجه داشت:

۶- به همین ترتیب شاخص آزادی مالی به سهم بخش خصوصی از دارایی های سیستم بانکی، میزان دستوری بودن نرخ بهره بانکی و رقابتی بودن بانک ها، میزان دخالت دولت در سیستم بانکی و حجم بازار سرمایه اشاره دارد و نامناسب بودن وضعیت این شاخص به طور قطع گواهی بر فضای نامناسب فعالیت اقتصادی در کشور است با این وجود در گزارش بانک جهانی با توجه به نگاهی که به بررسی موانع کسب و کار و ماهیتی که برای جنس مشکلات دیده شده است (معرفی مشکلاتی از جنس متغیرهای خرد و نه کلان) این شاخص ها مورد ارزیابی قرار نگرفته اند.

- گزارش های بررسی سهولت کسب و کار بانک جهانی به مانند دیگر گزارش های تهیه شده در حوزه کسب و کار رویکرد خود را دنبال می کند^۷ و همانگونه که قبلا نیز بیان شد قرار نیست همه موانع کسب و کار هر کشوری از آن قابل استنتاج باشد.

- نتایج هر گزارش تنها چراغ راهی برای مسئولین برای شناخت مشکلات موجود محسوب می شود و از وضعیت شاخص های ارائه شده جز ترغیب مسئولین به تلاش بیشتر برای رفع کاستی ها انتظار دیگری نمی رود. به بیان دیگر تمامی پیشنهاد های بانک جهانی در گزارش مورد اشاره حالت ارشادی دارند و در واقع این دولت ها هستند که می توانند با مروری بر مستندات ارائه شده در پایگاه اینترنتی فضای کسب و کار بانک جهانی تصمیم بگیرند که چگونه با الهام گرفتن از ساز و کار حاکم بر کسب و کار سایر کشورها در جهت بهبود محیط کسب و کار کشور خود با التفات به ملاحظات فرهنگی-سیاسی-اقتصادی مختص خود اقدام نمایند.

وضعیت شاخص های سهولت کسب و کار در ایران بر اساس گزارش فضای کسب و کار بانک جهانی:

پروژه بررسی سهولت فضای کسب و کار^۸ در کشورهای جهان در سال ۲۰۰۴ در بانک جهانی کلید خورد. موسسه مالی بین المللی (IFC)^۹ به عنوان مجری این پروژه نقش بازوی توسعه بخش خصوصی را برای بانک جهانی ایفا می کند و به دلیل اعتبار بالایی که آمارهای اعلام شده توسط این موسسه برای سرمایه گذاران دارد، احراز جایگاه مناسب در رتبه بندی های این موسسه، از اهمیت راهبردی و فوق العاده ای برخوردار است، ضمن اینکه رتبه بندی ها و آمارهای اعلام شده از سوی این موسسه، برای سرمایه گذاران خارجی راهنمایی مطمئن برای انتخاب کشور میزبان تلقی می شود.

---

^۷ - بر اساس مطالعات بانک جهانی در بیشتر کشورها برای راه اندازی یک کسب و کار هر چند کوچک باید بنگاه برای شروع فعالیت در دفاتر رسمی ثبت شود. پس از آن نیروی کار باید استخدام شود. هنگامی که مقدمات فراهم شد شرکت تولید خود را آغاز می کند. پس از ورود به بازار و کسب سود شرکت موظف به پرداخت مالیات و عوارض خواهد بود. ممکن است شرکت برای صادرات کالا و واردات مواد اولیه ی خود نیز برنامه ریزی کرده باشد، در این صورت فرآیندهای دیگری نیز به فعالیت شرکت افزوده می شود. در تمامی این مراحل نیاز به مراجعه به نهاد قانونی وجود دارد حتی در صورتی که فعالیت تعطیل شده و یا شرکت نخواهد به فعالیت خود ادامه دهد و حتی در صورت ورشکستگی، برای تعطیلی کسب و کار و تقسیم دارایی های آن بین صاحبان و سهامداران لازم است مراحلی را وفق مقررات انجام دهد. به این ترتیب هر کسب و کار از زمان شکل گیری تا انحلال کامل چرخه ای را طی می کند و در هر مرحله بر اساس قوانین و مقررات موجود برای شروع و تداوم فعالیت خود متحمل هزینه های گوناگون و صرف زمان می شود. بدیهی است هر چه این مراحل مشکلتر و پیچیده تر و پرهزینه تر باشند، انگیزه افراد و اشخاص حقیقی و حقوقی برای انجام و گسترش فعالیتها کمتر می گردد. در گزارش های بانک جهانی مراحل گفته شده مورد توجه قرار گرفته و بر اساس آنها شاخصهایی برای سنجش سهولت آغاز و تداوم کسب و کار در تعامل با محیط شکل گرفته اند.

^۸ - Ease Of Doing Business

^۹ - International Financial Corporation

نواقص و مزایا شاخص های ارائه شده توسط بانک جهانی:

الف) نواقص

در روش شناسی **Doing Business** به جهت آسان سازی و امکان پذیر ساختن برخی محاسبات، مفروضاتی در مطالعه وارد شده است که تاحدودی از دقت محاسبات کاسته است. برای مثال

- برخی امور مهم در یک کسب و کار شامل کیفیت خدمات زیربنایی، مجاورت کشور با بازارهای بزرگ، ثبات اقتصاد کلان، عامل فساد اداری، میزان مهارت نیروی کار و قوانین مربوط به سرمایه گذاری خارجی در این مطالعه مورد توجه قرار نمی گیرد.^{۱۰}

- در تکمیل فرم های نظر سنجی به یکسری حقوقدان مراجعه می شود، در حالی که بسیاری از مشکلات غیر آشکار سد راه تولید، با نظرخواهی از صاحبان بنگاه ها قابل دریافت است.

- انتخاب برخی از شاخص های ده گانه بانک جهانی با این پیش فرض صورت گرفته است که مدل قانونی پیشنهادی برای تغییر در قوانین، مدل مطلوب است، در حالی که این فرض با توجه به تفاوت های ساختاری بین کشورهای جهان بسیار ساده انگارانه است.

- اصلاحات قانونی که مد نظر شاخص سهولت کسب و کار است و باعث بهبود رتبه در رتبه بندی می شود، عبارت از کاهش بار مقررات و قوانین است بدون اینکه به منافع و الزامات وجود این نوع قوانین توجه کافی شده باشد. برای فهم بهتر این نکته، همانگونه که از جدول شماره ۲ مشخص است کشور گرجستان در شاخص سهولت ثبت مالکیت حایز رتبه نخست در جهان گردیده است و یا در شاخص سهولت تاسیس و راه اندازی یک شرکت کشور رواندا و لیتوانی به ترتیب حایز جایگاه ۹ و ۱۱ ام در جهان می باشند. اگرچه حایز رتبه نخست و یا رتبه برتر بودن در هیچ شاخصی برای هیچ کشوری بعید نیست اما حداقل سوالی را که به ذهن متبادر می نماید این است که آیا ساختار ثبت مالکیت و یا راه اندازی یک شرکت در کشور های مورد بحث که به لحاظ موقعیت اقتصادی در دنیا صاحب نام نیستند، اگرچه با حداقل بروکراسی اداری انجام می شود آیا تامین کننده منافع کلان اقتصادی این کشورها می باشد یا نه؟ و آیا این سیستم می تواند به عنوان الگو برای سایر کشورها مورد استفاده قرار گیرد؟

- در بررسی قوانین و مقررات تنها به بررسی قوانین و مقررات مکتوب اکتفا شده است. انتقاد وارده به این روش این است که بررسی تاثیر قوانین و مقررات بر عملکرد بنگاه های اقتصادی علاوه بر قوانین مکتوب به نحوه اجرای این قوانین در کشورهای مختلف نیز بستگی اساسی دارد که تهیه کنندگان این شاخص این مورد را نادیده گرفته اند.

- تفاوت ارقام با واقعیت: اروندا در مقاله خود به برخی از موارد به عنوان انتقاد به گزارش سهولت کسب و کار بانک جهانی اشاره می کند یکی از موارد تفاوت بین واقعیات با اعداد و ارقام مورد ادعای گزارش است. او به عنوان نمونه ثبت مالکیت و فروش در ایالات متحده را مثال می زند که در عمل ۲۰ روز طول می کشد، اما در گزارش کسب و کار تنها یک روز ذکر شده است. به عقیده وی در صورتی که اطلاعات ارائه شده در گزارش بر مبنای واقعیت تنظیم شود، جایگاه واقعی ایالات متحده از رتبه سوم به ۵۷ تا ۶۰ تنزل پیدامی کند.^{۱۱}

ب) مزایا

- اصلاح فضای کسب و کار و بهبود شاخص های مزبور در عرصه جهانی نه تنها گامی مهم در جهت تقویت جنبه مشارکت بخش خصوصی در عرصه ارتقاء سطح اشتغال و تولید در کشور محسوب می شود بلکه به طور قطع از منظر سرمایه گذاران خارجی از جمله ی مهمترین نماگرها برای ورود به کشور میزبان و شرط لازم برای ارتقا و تسهیل جریان ورود فناوری به کشور می باشد.

^{۱۰} - احمدی، سید وحید، "بررسی مقایسه ای شاخص های فضای کسب و کار در ایران و جهان" بر اساس گزارش ۲۰۱۰ بانک جهانی، www.doingbusinessiniran.ir

^{۱۱} - معرفتی و ارزبایی شاخص های انجام کسب و کار، گزارش بنگاه و پایش محیط کسب و کار، دفتر مطالعات گروه کسب و کار، مرکز پژوهش های مجلس شورای اسلامی، اسفند ماه ۱۳۸۹.

- تغییر در رتبه بندی های کشوری در هر سال، میزان اهتمام کشورهای مختلف جهان در اصلاح قوانین به منظور بهبود فضای کسب و کار را نشان می دهد. این تحولات راهنمایی مناسب برای تبیین میزان تلاش کشورهای مختلف بویژه کشورهای رقیب در منطقه برای اصلاح فضای کسب و کار است و در ترسیم نحوه تحقق اهداف ترسیم شده برای اقتصاد کشور به عنوان کشور اول منطقه در افق ۱۴۰۴ بسیار راهگشا است.

- متن کامل پرسشنامه و سوالاتی که پاسخ به آنها باعث کسب رتبه هر کشور شده به همراه پاسخ مربوط به هر سوال بر روی پایگاه اینترنتی فضای کسب و کار بانک جهانی قابل استفاده عموم است. وجود متن کامل سوال ها و پاسخ های ارائه شده برای محاسبه هر شاخص دو پیامد مثبت دارد اول آنکه دولت ها چنانچه هر گونه اعتراضی نسبت به پاسخ های درج شده برای هر سوال مطرح شده از سوی گروه کاری بانک جهانی داشته باشند، می توانند به همراه مستندات لازم به منظور اصلاح نتایج ارائه نمایند. دوم آنکه متولیان اقتصادی هر کشور می توانند با مروری بر پرسشنامه و پاسخ های ارائه شده و الهام گرفتن از تجربه سایر کشورهای حایز رتبه های برتر در هر شاخص، پس از بررسی های لازم و در صورت صلاح دید نسبت به اصلاح وضعیت موجود اقدام نمایند.

گزارش ۲۰۱۴ فضای کسب و کار یازدهمین گزارش سالانه گروه بانک جهانی است که به کنکاش در خصوص چارچوب بهبود فضای کسب و کار و شناسایی چالش های موجود جهت ارتقا وضعیت کسب و کار می پردازد. در این گزارش شاخص های کمی مربوط به مقررات کسب و کار و حمایت از حقوق مالکیت به شرح ذیل در میان ۱۸۹ کشور جهان مورد مقایسه قرار گرفته است.

- ۱- شروع کسب و کار (فرآیند ثبت شرکت) ۲- اخذ جواز ساخت ۳- سهولت دسترسی به برق^{۱۲}
- ۴- ثبت مالکیت (فرآیند لازم جهت ثبت دارایی در دفتر اسناد رسمی می باشد) ۵- اخذ اعتبار
- ۶- حمایت قضایی از سهامداران جزء ۷- پرداخت مالیات ۸- تجارت فرامرزی ۹- انحلال یک فعالیت
- ۱۰- الزام آور بودن قراردادها

در گزارش مزبور، بانک جهانی با استناد به ۱۰ شاخص فوق، رتبه سهولت کسب و کار را محاسبه و به صورت مقایسه ای برای تمامی کشورهای مورد بررسی گزارش نموده است،

۱۲- بانک جهانی در شاخص های مربوط به سهولت کسب و کار شاخص سهولت استخدام و اخراج نیروی کار را از زمان تهیه اولین گزارش (گزارش ۲۰۰۴) تا گزارش ۲۰۱۰ در زمره شاخص های مورد بررسی قرار می داد که با انتقاد سازمان بین المللی کار مواجه شد. سازمان بین المللی کار در انتقاد نسبت به این مسئله، اظهار کرد در رتبه بندی بانک جهانی کشورهایی که در آن ها اخراج کارگر راحت تر صورت می گیرد دارای نمره بالاتری در شاخص استخدام کارگران هستند. به بیان دیگر چنانچه کشورها قوانین کار خود را به نحوی تغییر دهند که اخراج کارگران ساده تر اتفاق بیافتد، موجب ارتقای رتبه آن کشور در رتبه بندی شاخص استخدام کارگران خواهد شد. بدیهی است این رویکرد موجب به خطر افتادن امنیت شغلی کارگران و تضییع حقوق ایشان می شود. علاوه بر این، شاخص مذکور با پیمان و قراردادهای بین المللی کار مغایرت دارد. انتقادات از این شاخص باعث شد گروه مطالعات کسب و کار بانک جهانی با هدف بررسی بیشتر این شاخص ارائه شاخص را از گزارش ۲۰۱۱ به بعد به حالت تعلیق در آورد و در عوض شاخص سهولت دسترسی به برق که بررسی های بانک جهانی نشان می داد از جمله مشکلات مبتلا به کشورها در فضای کسب و کار است به مجموعه شاخص های مورد بررسی اضافه شود.

جدول شماره ۱- رتبه ایران در جهان در شاخص سهولت انجام کسب و کار

به استناد گزارش DB	۲۰۰۵	۲۰۰۶	۲۰۰۷	۲۰۰۸	۲۰۰۹	۲۰۱۰	۲۰۱۱	۲۰۱۲	۲۰۱۳	۲۰۱۴
رتبه	۱۰۸	۱۱۹	۱۳۱	۱۳۵	۱۴۲	۱۳۷	۱۴۰	۱۴۴	۱۴۵	۱۵۲
تعداد کشورهای مورد بررسی	۱۳۳	۱۵۵	۱۷۵	۱۷۸	۱۸۱	۱۸۳	۱۸۳	۱۸۳	۱۸۵	۱۸۹

ماخذ: بخش گزارش کشوری پایگاه اینترنتی www.doingbusiness.org

همانگونه که از جدول (۱) مشخص است در سال های مورد گزارش از یکسو به جهت عدم اجرای اصلاحات در قوانین مربوط به فضای کسب و کار از سوی ایران و از سوی دیگر به جهت انجام اقدامات اصلاحی توسط کشورهای رقیب، رتبه ایران تا رضایت بخش نیست. هرچند با انجام اقدامات اصلاحی مناسب در جهت بهبود فضای کسب و کار رتبه کشور در گزارش ۲۰۱۰ پنج رتبه بهبود یافت. لکن در گزارش های بعدی این سازمان، به جهت بیشتر بودن اقدامات اصلاحی کشورهای رقیب در مقایسه با ایران و با توجه به اینکه در چهار گزارش اخیر شاخص سهولت دسترسی به برق جایگزین شاخص سهولت استخدام و اخراج نیروی کار شده است و وضعیت ایران در این شاخص از رتبه عمومی کشور در شاخص سهولت کسب و کار بدتر بوده است، رتبه ایران در گزارش های مزبور، کماکان نامطلوب است.

جدول شماره ۲- بررسی مقایسه ای رتبه کسب و کار ایران در میان کشورهای جهان بر اساس گزارش ۲۰۱۴

شاخص	کشورهای حایز بهترین جایگاه در جهان	کشورهای دارای بدترین جایگاه در جهان	رتبه ایران در جهان	رتبه کشور اول منطقه منا(امارات متحده عربی) در جهان
رتبه سهولت کسب و کار	سنگاپور/ هنگ کنگ	چاد / آفریقای مرکزی	۱۵۲	۲۳
سهولت تاسیس و راه اندازی یک شرکت	نیوزلند/ کانادا	میانمار/ اریتره	۱۰۷	۳۷
سهولت اخذ مجوز تاسیس و راه اندازی کارگاه	هنگ کنگ/ گرجستان	لیبی/ اریتره	۱۶۹	۵
سهولت دسترسی به برق	ایسلند / کره جنوبی	بنگلادش / گینه بیسائو	۱۶۹	۴
سهولت ثبت مالکیت	گرجستان / نیوزلند	جزایر مارشال / لیبی	۱۶۸	۴
سهولت اخذ اعتبار	انگلیس / مالزی	اریتره / لیبی	۸۶	۸۶
سهولت حمایت قضایی از سهامداران جزء	نیوزلند / سنگاپور	افغانستان / لیبی	۱۴۷	۹۸
سهولت پرداخت مالیات	امارات / قطر	چاد / آفریقای مرکزی	۱۳۹	۱
سهولت تجارت برون مرزی	سنگاپور / هنگ کنگ	ازبکستان / تاجیکستان	۱۵۳	۴
سهولت اجرای قراردادهای (الزام آور بودن قراردادهای)	لوگزامبورگ / کره جنوبی	تیمور / میانمار	۵۱	۱۰
سهولت انحلال یک فعالیت	ژاپن / نروژ	عراق-لیبی / چاد	۱۲۹	۱۰۱

مأخذ: بخش گزارش کشوری پایگاه اینترنتی www.doingbusiness.org

بر اساس آخرین گزارش Doing Business منتشر شده در زمان تهیه این گزارش (گزارش ۲۰۱۴) مرتبه و جایگاه فضای کسب و کار در میان ۱۸۹ کشور بررسی و جایگاه ایران به شرح جدول ذیل بوده است.

جدول شماره ۳- بررسی مقایسه‌ای رتبه کسب و کار ایران در میان کشورهای جهان

تغییر در رتبه	رتبه کشور در گزارش ۲۰۱۴ بانک جهانی	رتبه کشور در گزارش ۲۰۱۳ بانک جهانی	شاخص
بدون تغییر	۱۵۲	۱۵۲	رتبه سهولت کسب و کار
-۶	۱۰۷	۱۰۱	سهولت تاسیس و راه‌اندازی یک شرکت
+۲	۱۶۹	۱۷۱	سهولت اخذ مجوز تاسیس و راه‌اندازی کارگاه
-۳	۱۶۹	۱۶۶	سهولت دسترسی به برق
بدون تغییر	۱۶۸	۱۶۸	سهولت ثبت مالکیت
-۴	۸۶	۸۲	سهولت اخذ اعتبار
بدون تغییر	۱۴۷	۱۴۷	سهولت حمایت قضایی از سهامداران جزء
-۱	۱۳۹	۱۳۸	سهولت پرداخت مالیات
+۱	۱۵۳	۱۵۴	سهولت تجارت برون مرزی
+۱	۵۱	۵۲	سهولت اجرای قراردادهای (الزام آور بودن قراردادها)
بدون تغییر	۱۲۹	۱۲۹	سهولت انحلال یک فعالیت

بخش گزارش کشوری پایگاه اینترنتی www.doingbusiness.org

همانگونه که از جدول (۳) مشخص است بر اساس گزارش ۲۰۱۴ فضای کسب و کار، رتبه ایران تنها در ۳ مولفه از مجموع ده مولفه مورد ارزیابی در فضای کسب و کار در مقایسه با گزارش ۲۰۱۳ بهبود یافته و ۳ مولفه وضعیت بدون تغییر بوده و در ۴ مولفه دیگر شاخص بدتر شده است. بر اساس جداول ۱، ۲ و ۳ بایستی اعتراف نمود که شاخص‌های سهولت کسب و کار در ایران در سال‌های مورد بررسی امیدوار کننده نبوده و همچنان شاخص‌ها موید جایگاه نامناسب فضای کسب و کار در ایران در عرصه مقایسه کشوری در میان کشورهای جهان است.

متأسفانه شاخص‌های مزبور در مقام مقایسه با کشورهای منطقه‌ها نیز رضایت بخش نیست و همانگونه که از جدول ۴ مشخص است تنها در دو شاخص "سهولت اجرای قراردادهای" و "سهولت اخذ اعتبار" رتبه ایران در میان ۲۰ کشور مورد بررسی در منطقه‌ها در خور شان کشور است و در سایر شاخص‌ها رتبه کشور رضایت بخش نیست. بدیهی است شاخص‌های مزبور الزامات مربوط به تلاش برای تحقق آرمان کسب رتبه نخست منطقه در افق ۱۴۰۴ را دوچندان می‌نماید.

جدول شماره ۴- بررسی مقایسه‌ای رتبه کسب و کار ایران در میان کشورهای منطقه خاورمیانه و شمال آفریقا بر اساس گزارش ۲۰۱۴

رتبه ایران در منطقه MENA	کشور های حایز بدترین جایگاه در منطقه MENA	کشور های حایز بهترین جایگاه در منطقه MENA	شاخص
۱۶	لیبی / سوریه	امارات / عربستان	رتبه سهولت کسب و کار
۸	لیبی / عراق	امارات / مراکش	سهولت تاسیس و راه‌اندازی یک شرکت
۱۷	لیبی / سوریه	بحرین / امارات	سهولت اخذ مجوز تاسیس و راه‌اندازی کارگاه
۲۰	ایران / الجزایر	امارات / عربستان	سهولت دسترسی به برق
۱۸	لیبی / الجزایر	امارات / عربستان	سهولت ثبت مالکیت
۲	لیبی / سوریه	عربستان / ایران	سهولت اخذ اعتبار
۱۶	لیبی / جیبوتی	عربستان / تونس	سهولت حمایت قضایی از سهامداران جزء
۱۸	الجزایر / مصر	امارات / قطر	سهولت پرداخت مالیات
۱۹	عراق / ج.ا. ایران	امارات / تونس	سهولت تجارت برون مرزی
۱	سوریه / جیبوتی	ایران / تونس	سهولت اجرای قراردادهای (الزام آور بودن قراردادهای)
۱۵	لیبی - عراق	بحرین / قطر	سهولت انحلال یک فعالیت

بخش گزارش کشوری پایگاه اینترنتی www.doingbusiness.org

دستاوردهای حساس شدن دستگاه‌ها به اهمیت محیط کسب و کار و پایش مستمر آن:

خوشبختانه انتشار گزارش DB2008 و تحلیل‌های متعددی که از سوی کارشناسان اقتصادی و مطبوعات بر جایگاه ضعیف ایران در این گزارش ارائه شد، نهادهای ذی ربط را بر آن داشت تا موضوع بهبود فضای کسب و کار را در اولویت کاری خود قرار دهند. در این راستا دولت تکاپوی جدی‌ای را برای بهبود فضای کسب و کار کشور، آسان‌سازی و شفاف‌سازی گردش کار بنگاه‌های اقتصادی کشور آغاز کرد. این همت دستاوردهای ارزشمندی داشت به گونه‌ای که در گزارش DB2010 رتبه کشور در مقایسه با رتبه سال گذشته ۵ پله بهبود یافت.

در وصف اقدامات صورت گرفته که با مدیریت سازمان سرمایه‌گذاری خارجی و با عضویت نهادهای ذی مدخل در فضای کسب و کار کشور به بار نشست به اختصار می‌توان به موارد ذیل اشاره نمود.

- راه‌اندازی تارنمای (وب سایت) بهبود فضای کسب و کار با عنوان www.doingbusinessiniran.ir
- توسط سازمان سرمایه‌گذاری و کمک‌های اقتصادی و فنی ایران
- برگزاری بیش از ۱۰۰ نشست و ۲ همایش ملی برای بهبود فضای کسب و کار تنها در سال ۱۳۸۷
- تشکیل دبیرخانه اجرایی پروژه بهبود فضای کسب و کار در سازمان سرمایه‌گذاری و کمک‌های اقتصادی و فنی ایران
- فراخوان پیشنهادها برای تسهیل فعالیت‌های اقتصادی

• ماده ۷ قانون اجرای سیاستهای کلی اصل ۴۴ قانون اساسی به تسهیل و تسریع در امر سرمایه‌گذاری و صدور مجوز فعالیتهای اقتصادی برای بخش‌های غیردولتی در قلمروهای مجاز، می‌پردازد. آیین‌نامه اجرایی این ماده تهیه و طی تصویب نامه شماره ۹۹۵۹۵/ت/۴۱۳۳۶ ک مورخ ۱۳۸۸/۵/۱۷ ابلاغ گردید. فصل چهارم این تصویب‌نامه به کتاب راهنما سرمایه‌گذاری اشاره دارد. کتاب مزبور تهیه شده و بر روی تارنمای سازمان سرمایه‌گذاری خارجی قرار گرفته است. نظر به مفاد مندرج در تبصره ۳ ماده ۷ قانون مزبور، این کتاب تنها مستند تعیین تکالیف متقاضیان سرمایه‌گذاری است و هیچ نهاد و مرجعی حق ندارد برای اعطاء مجوز یا پروانه، مدارک یا شرایطی بیشتر از موارد مطرح در آن را مطالبه نماید.

در کنار اقدامات ارزشمند فوق، از آنجایی که نتایج ارائه شده توسط بانک جهانی نمی‌توانست منعکس‌کننده تمامی شرایط حاکم بر محیط کسب و کار ایران باشد و خلاء گزارش‌های فضای کسب و کاری که متناسب با زیرساخت‌ها و محیط سیاسی فرهنگی اجتماعی بوده و به صورت مستمر تهیه شود در کشور احساس می‌شد، می‌توان به اهتمام به دسترسی شاخص‌های بومی و متناسب با فضای اقتصادی کشور اشاره نمود. بر این اساس در سال ۱۳۸۸ گروه مطالعات محیط کسب و کار مرکز پژوهش‌های مجلس رسالت تهیه این گزارش مزبور را به عهده گرفت تا به این ترتیب در کنار گزارش‌های بین‌المللی، گزارشی بومی نیز ملاک تشخیص وضعیت عمومی حاکم بر کسب و کار در کشور قرار گیرد.

شاخص‌های کسب و کار بر اساس گزارش مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی:

گروه مطالعات محیط کسب و کار مرکز پژوهش‌های مجلس در ابتدای تشکیل در زمستان ۱۳۸۸ با توجه به تجربه بانک جهانی در تهیه دو شاخص «سهولت کسب و کار» و شاخص «پیمایش بنگاه‌ها» و بررسی نقاط قوت و ضعف و ظرفیت‌های این شاخص‌ها، و بر اساس تعریف محیط کسب و کار از حدود ۸۰ شکل اقتصادی سراسر کشور شامل اتاق‌های بازرگانی صنایع و معادن، انجمن‌های مدیران صنایع، شوراهای اصناف، خانه‌های صنعت و معدن و کانون‌های عالی کارفرمایان درخواست کرد تا عواملی که بر عملکرد و اداره بنگاه‌های زیرمجموعه خود موثرند اما خارج از کنترل مدیران بنگاه‌ها هستند را معرفی نمایند که طی سه مرحله نظرخواهی مکرر با روش دلفی از جامعه آماری یادشده در طول بهمن ماه ۱۳۸۸ تا خرداد ماه ۱۳۸۹ مجموعاً ۲۲ عامل موثر بر فضای کسب و کار ایران شناسایی شد.^{۱۳} و بدین ترتیب از اردیبهشت ماه سال ۱۳۸۹ گزارشی بومی و متناسب با محیط سیاسی اقتصادی فرهنگی کشور "تحت عنوان شاخص پایش محیط کسب و کار در ایران" ارائه شد. گزارش‌های مزبور که به صورت مستمرتهیه می‌شوند در خرداد، تیر و مرداد ۱۳۸۹ به صورت ماهانه تهیه شد و از آن پس (از پاییز ۱۳۸۹) به صورت

۱۳ - پایش محیط کسب و کار ایران در تابستان ۱۳۹۰، دفتر مطالعات محیط کسب و کار، مرکز پژوهش‌های مجلس، دی ماه ۱۳۹۰.

فصلی تهیه می شود. از ویژگی های این گزارش استخراج شاخص ها به صورت استانی و کشوری و همچنین به تفکیک سه حوزه کشاورزی، صنعت و معدن و خدمات است.

جداول ذیل شاخص های ۲۲ گانه مخل سلامت فضای کسب و کار در کشور را بر اساس پنج پیمایش انجام شده توسط مرکز پژوهش های مجلس را به نمایش می گذارند.

جدول ۵- نتایج پنج دوره پیمایش مولفه های محیط کسب و کار ایران توسط مرکز پژوهش های مجلس شورای

اسلامی

ردیف	عنوان چالش	تابستان 1389	پاییز 1389	زمستان 1389	بهار 1390	تابستان 1390	متوسط پنج	انحراف معیار نمره مکتسبه برای هر چالش
1	مشکل دریافت تسهیلات از بانکها	640	873	838	756	744	7.70	0.908
2	بی‌تعهدی شرکت‌ها و موسسات دولتی به پرداخت به موقع بدهی خود به پیمانکاران	847	736	711	691	674	7.32	0.684
3	ضعف بازار سرمایه در تامین مالی تولید و نرخ بالای تامین سرمایه از بازار غیررسمی	767	779	740	699	625	7.22	0.623
4	بی‌ثباتی در قیمت مواد اولیه	739	726	698	656	721	7.08	0.326
5	نرخ بالای بیمه اجباری نیروی انسانی	571	793	780	681	666	6.98	0.911
6	زیاد بودن تعطیلات رسمی	618	747	666	639	632	6.60	0.515
7	قیمت‌گذاری غیرمنطقی محصولات تولیدی توسط دولت و نهادهای حکومتی	715	673	651	624	619	6.56	0.393
8	بی‌ثباتی قوانین و مقررات مربوط به تولید و سرمایه‌گذاری	766	688	636	583	592	6.53	0.757
9	محدودیت قانون کار در تعدیل و جابجایی نیروی کار	635	694	670	585	626	6.42	0.420
10	برگشت چک‌های مشتریان و همکاران	798	653	658	558	536	6.41	1.037
11	تولید کالاهای غیراستاندارد، تقلبی و عرضه نسبتاً بدون محدودیت آن به بازار	717	658	640	598	587	6.40	0.520
12	اعمال تحریم‌های بین‌المللی علیه کشور	845	659	618	598	480	6.40	1.325
13	وجود مفاسد اقتصادی در دستگاه‌های حکومتی	592	696	651	640	605	6.37	0.410
14	ضعف دادرها در رسیدگی موثر به شکایت‌ها و اجبار طرف‌های قرارداد به انجام تعهدات خود	682	675	645	629	523	6.31	0.640
15	تثبیت نرخ ارز با وجود تورم در داخل و ثبات قیمت‌ها در بازارهای هدف	786	610	585	575	532	6.18	0.983
16	عرضه کالاهای خارجی قاچاق در بازار داخلی	731	633	607	558	503	6.06	0.855
17	تعرفه پایین کالاهای وارداتی و رقابت غیرمنصفانه محصولات رقیب خارجی در بازار داخلی	689	604	583	507	578	5.92	0.653
18	ضعف زیرساخت‌های حمل و نقل	736	563	556	474	429	5.52	1.175
19	تمایل مردم به خرید کالاهای خارجی و تقاضای کم برای محصولات ایرانی مشابه	606	563	536	514	504	5.45	0.411
20	ضعف نظام توزیع و مشکل رساندن محصول به دست مصرف‌کننده	682	547	534	438	493	5.39	0.906
21	موانع تعرفه‌ای صادرات محصولات و واردات مواد اولیه	623	573	541	482	440	5.32	0.725
22	ضعف زیرساخت‌های تامین برق	725	481	447	427	376	4.91	1.361
	میانگین مولفه‌ها	7.05	6.65	6.36	5.87	5.68	6.32	0.560
	امتیاز از هر شاخص از صفر تا ده می باشد و عدد بزرگتر به مفهوم بدتر بودن شرایط است.							
	جدول بر اساس ستون متوسط پنج پیمایش و به صورت نزولی مرتب شده است.							

جدول ۶- ده چالش اول در محیط کسب و کار بر اساس پیمایش های صورت گرفته

ردیف	تابستان 1389	پاییز 1389	زمستان 1389	بهار 1390	تابستان 1390
1	بی‌تعهدی شرکتها و موسسات دولتی به پرداخت به موقع بدهی خود به پیمانکاران	مشکل دریافت تسهیلات از بانکها	مشکل دریافت تسهیلات از بانکها	مشکل دریافت تسهیلات از بانکها	مشکل دریافت تسهیلات از بانکها
2	اعمال تحریم‌های بین‌المللی علیه کشور	نرخ بالای بیمه اجباری نیروی انسانی	نرخ بالای بیمه اجباری نیروی انسانی	ضعف بازار سرمایه در تامین مالی تولید و نرخ بالای تامین سرمایه از بازار غیررسمی	بی‌ثباتی در قیمت مواد اولیه
3	برگشت چک‌های مشتریان و همکاران	ضعف بازار سرمایه در تامین مالی تولید و نرخ بالای تامین سرمایه از بازار غیررسمی	ضعف بازار سرمایه در تامین مالی تولید و نرخ بالای تامین سرمایه از بازار غیررسمی	بی‌تعهدی شرکتها و موسسات دولتی به پرداخت به موقع بدهی خود به پیمانکاران	بی‌تعهدی شرکتها و موسسات دولتی به پرداخت به موقع بدهی خود به پیمانکاران
4	تثبیت نرخ ارز با وجود تورم در داخل و ثبات قیمت‌ها در بازارهای هدف	زیاد بودن تعطیلات رسمی	بی‌تعهدی شرکتها و موسسات دولتی به پرداخت به موقع بدهی خود به پیمانکاران	نرخ بالای بیمه اجباری نیروی انسانی	نرخ بالای بیمه اجباری نیروی انسانی
5	ضعف بازار سرمایه در تامین مالی تولید و نرخ بالای تامین سرمایه از بازار غیررسمی	بی‌ثباتی در قیمت مواد اولیه	بی‌ثباتی در قیمت مواد اولیه	بی‌ثباتی در قیمت مواد اولیه	زیاد بودن تعطیلات رسمی
6	بی‌ثباتی قوانین و مقررات مربوط به تولید و سرمایه‌گذاری	بی‌ثباتی در قیمت مواد اولیه	محدودیت قانون کار در تعدیل و جابجایی نیروی کار	وجود مفساد اقتصادی در دستگاه‌های حکومتی	محدودیت قانون کار در تعدیل و جابجایی نیروی کار
7	بی‌ثباتی در قیمت مواد اولیه	وجود مفساد اقتصادی در دستگاه‌های حکومتی	زیاد بودن تعطیلات رسمی	زیاد بودن تعطیلات رسمی	ضعف بازار سرمایه در تامین مالی تولید و نرخ بالای تامین سرمایه از بازار غیررسمی
8	ضعف زیرساخت‌های حمل و نقل	محدودیت قانون کار در تعدیل و جابجایی نیروی کار	برگشت چک‌های مشتریان و همکاران	ضعف دادسراها در رسیدگی موثر به شکایتها و اجبار طرف‌های قرارداد به انجام تعهدات خود	قیمت‌گذاری غیرمنطقی محصولات تولیدی توسط دولت و نهادهای حکومتی
9	عرضه کالاهای خارجی قاچاق در بازار داخلی	بی‌ثباتی قوانین و مقررات مربوط به تولید و سرمایه‌گذاری	وجود مفساد اقتصادی در دستگاه‌های حکومتی	قیمت‌گذاری غیرمنطقی محصولات تولیدی توسط دولت و نهادهای حکومتی	وجود مفساد اقتصادی در دستگاه‌های حکومتی
10	ضعف زیرساخت‌های تامین برق	ضعف دادسراها در رسیدگی موثر به شکایتها و اجبار طرف‌های قرارداد به انجام تعهدات خود	قیمت‌گذاری غیرمنطقی محصولات تولیدی توسط دولت و نهادهای حکومتی	تولید کالاهای غیراستاندارد، تقلبی و عرضه نسبتاً بدون محدودیت آن به بازار	بی‌ثباتی قوانین و مقررات مربوط به تولید و سرمایه‌گذاری

ماخذ: پایگاه اینترنتی مرکز پژوهش های مجلس شورای اسلامی، گزارش پایش محیط کسب و کار ایران، شمارگان مختلف.

جدول ۷- پنج چالش آخر از مجموع ۲۲ مورد بر اساس پیمایش های صورت گرفته

ردیف	تابستان 1389	پاییز 1389	زمستان 1389	بهار 1390	تابستان 1390
1	موانع تعرفه‌ای صادرات محصولات و واردات مواد اولیه	موانع تعرفه‌ای صادرات محصولات و واردات مواد اولیه	ضعف زیرساخت‌های حمل و نقل	تعرفه پایین کالاهای وارداتی و رقابت غیرمنصفانه محصولات رقیب خارجی در بازار داخلی	ضعف نظام توزیع و مشکل رساندن محصول به دست مصرف‌کننده
2	زیاد بودن تعطیلات رسمی	ضعف زیرساخت‌های حمل و نقل	موانع تعرفه‌ای صادرات محصولات و واردات مواد اولیه	موانع تعرفه‌ای صادرات محصولات و واردات مواد اولیه	اعمال تحریم‌های بین‌المللی علیه کشور
3	تمایل مردم به خرید کالاهای خارجی و تقاضای کم برای محصولات ایرانی مشابه	تمایل مردم به خرید کالاهای خارجی و تقاضای کم برای محصولات ایرانی مشابه	تمایل مردم به خرید کالاهای خارجی و تقاضای کم برای محصولات ایرانی مشابه	ضعف زیرساخت‌های حمل و نقل	موانع تعرفه‌ای صادرات محصولات و واردات مواد اولیه
4	وجود مفساد اقتصادی در دستگاه‌های حکومتی	ضعف نظام توزیع و مشکل رساندن محصول به دست مصرف‌کننده	ضعف نظام توزیع و مشکل رساندن محصول به دست مصرف‌کننده	ضعف نظام توزیع و مشکل رساندن محصول به دست مصرف‌کننده	ضعف زیرساخت‌های حمل و نقل
5	نرخ بالای بیمه اجباری نیروی انسانی	ضعف زیرساخت‌های تامین برق	ضعف زیرساخت‌های تامین برق	ضعف زیرساخت‌های تامین برق	ضعف زیرساخت‌های تامین برق

ماخذ: پایگاه اینترنتی مرکز پژوهش های مجلس شورای اسلامی، گزارش پایش محیط کسب و کار ایران، شمارگان مختلف.

جدول ۸- دو چالش پر اهمیت تر و دو چالش کم اهمیت تر برای برخی استان های کشور بر اساس پیمایش تابستان ۱۳۹۰

ردیف	استان خراسان شمالی	کهنگیلو و یه و بویر احمد	چهارمحال و بختیاری	زنجان	البرز	هرمزگان	خوزستان	کردستان	قزوین	اردبیل	اصفهان	کرمانشاه	گلستان	یزد	خراسان رضوی	سیستان و بلوچستان	قم	کشوری
1	زیاد بودن تعطیلات رسمی	وجود مفاسد اقتصادی در دستگاه های حکومتی	وجود مفاسد اقتصادی در دستگاه های حکومتی	مشکل دریافت تسهیلات از بانک ها	زیاد بودن تسهیلات رسمی	مشکل دریافت تسهیلات از بانک ها	بی تعهدی شرکت ها و موسسات دولتی به موقع پرداخت	بی ثباتی در قیمت مواد اولیه	مشکل دریافت تسهیلات از بانک ها	نرخ بالای بیمه اجباری نیروی انسانی	مشکل دریافت تسهیلات از بانک ها	مشکل دریافت تسهیلات از بانک ها	مشکل دریافت تسهیلات از کشور	اصال تحریم های بین المللی علیه کشور	بی ثباتی در قیمت مواد اولیه	بی تعهدی شرکت ها و موسسات دولتی به موقع پرداخت	مشکل دریافت تسهیلات از بانک ها	مشکل دریافت تسهیلات از بانک ها
2	تعرفه پایین کالاهای وارداتی و رقابت غیر منصفانه محصولات	نرخ بالای بیمه اجباری نیروی انسانی	قیمت گذار مفاسد اقتصادی محصولات تولیدی توسط	وجود مفاسد اقتصادی در دستگاه های حکومتی	بی ثباتی در قیمت مواد اولیه	مشکل دریافت تسهیلات از بانک ها	مشکل دریافت تسهیلات از بانک ها	برگشت مشتریان و همکاران انسانی	نرخ بالای بیمه اجباری نیروی انسانی	مشکل دریافت تسهیلات از بانک ها	مشکل دریافت تسهیلات از بانک ها	مشکل دریافت تسهیلات از بانک ها	مشکل دریافت تسهیلات از بانک ها	نرخ بالای بیمه اجباری نیروی انسانی	مشکل دریافت تسهیلات از بانک ها	بی ثباتی در قیمت مواد اولیه	وجود مفاسد اقتصادی در دستگاه های حکومتی	اصال تحریم های بین المللی علیه کشور
21	وجود مفاسد اقتصادی در دستگاه های رسمی	ضعف نظام توزیع و مشکل رساندن محصول به دست مصرف کننده	تعرفه پایین کالاهای وارداتی و رقابت غیر منصفانه محصولات	برگشت چک های مشتریان و همکاران	بی ثباتی در قیمت مواد اولیه	عروضه کالاهای خارجی قاچاق در بازار داخلی	موانع تعرفه های صادرات محصول و واردات مواد اولیه	موانع تعرفه های صادرات محصول و واردات مواد اولیه	ضعف زیر ساخت های تامین برق رسمی	زیاد بودن تعطیلات رسمی	ضعف زیر ساخت های تامین برق	ضعف زیر ساخت های تامین برق	ضعف زیر ساخت های تامین برق	اعمال تحریم های بین المللی علیه کشور	موانع تعرفه های صادرات محصول و واردات مواد اولیه	ضعف زیر ساخت های تامین برق	ضعف زیر ساخت های تامین برق	تمایل مردم به خرید کالاهای خارجی و تقاضای کم برای
22	محدودیت قانون کار در تعدیل و جابجایی نیروی کار	تعرفه پایین کالاهای وارداتی و رقابت غیر منصفانه محصولات	تثبیت نرخ ارز با وجود تورم در داخل و ثبات قیمت ها	تثبیت نرخ ارز با وجود تورم در داخل و ثبات قیمت ها	ضعف زیر ساخت های حمل و نقل	ضعف زیر ساخت های حمل و نقل	ضعف زیر ساخت های حمل و نقل	بی تعهدی شرکت ها و موسسات دولتی به موقع پرداخت	زیاد بودن تعطیلات رسمی	وجود مفاسد اقتصادی در دستگاه های حکومتی	اعمال تحریم های بین المللی علیه کشور	موانع تعرفه های صادرات محصول و واردات مواد اولیه	موانع تعرفه های صادرات محصول و واردات مواد اولیه	موانع تعرفه های صادرات محصول و واردات مواد اولیه	ضعف زیر ساخت های تامین برق	موانع تعرفه های صادرات محصول و واردات مواد اولیه	تثبیت نرخ ارز با وجود تورم در داخل و ثبات قیمت ها	ضعف زیر ساخت های تامین برق

ماخذ: پایگاه اینترنتی مرکز پژوهش های مجلس شورای اسلامی، گزارش پایش محیط کسب و کار ایران، شمارگان مختلف.

همانگونه که از جداول فوق مشخص است:

- از مجموع ۲۲ عامل برشمرده شده به عنوان موانع تولید و سرمایه گذاری در کشور، "مشکل دریافت تسهیلات از بانک ها" و "بی تعهدی شرکت ها و موسسات دولتی به پرداخت به موقع بدهی خود به پیمانکاران" دو عامل مهم تر محدود کننده فضای کسب و کار و "موانع تعرفه ای صادرات محصولات و واردات مواد اولیه" و "ضعف زیر ساخت های تامین برق" به عنوان دو عامل کم اهمیت تر در ایجاد چالش برای تولید معرفی شده اند.

۲- مشکل دریافت تسهیلات از بانک ها در صدر موانع کسب و کار در کشور معرفی شده است. هر چند این جایگاه وظیفه متولیان سیستم بانکی را برای رفع موانع موجود و جلب رضایت تولیدکنندگان مضاعف می کند اما مقایسه شاخص ارائه شده و وضعیت رتبه سهولت اخذ اعتبار منتشر شده توسط بانک جهانی یک نکته مهم را آشکار می سازد و آن این است که شاخص سهولت اخذ اعتبار در بین کشورهای جهان و منطقه با توجه به رتبه ایران در دیگر شاخص های ده گانه در منطقه و جهان اگر نگوئیم رضایت بخش تر است حداقل آن است که نگران کننده نیست. به بیان دیگر ایران در منطقه در این شاخص حایز جایگاه دوم است و در مقایسه با ۸ شاخص دیگر جایگاه مناسب تری داریم و همین موضوع این نکته را روشن می کند که وضعیت شاخص اخذ اعتبار آنگونه که در ذهن فعالان اقتصادی داخلی به عنوان مهمترین مشکل منعکس شده است (در مقایسه با دیگر کشورهای منطقه و در مقایسه با سایر موانع کسب و کار منتشر شده در گزارش بانک جهانی) نگران کننده نیست. به عبارت دیگر در برخورد با نتیجه منعکس شده توسط فعالان اقتصادی مبنی بر اعلام مشکل دریافت تسهیلات به عنوان مهمترین عامل سد راه تولید باید با احتیاط برخورد کرد و این گونه به نظر می رسد که در نظرسنجی مربوطه نوعی پیش ذهنیت در نگرش عموم فعالان مبنی بر اینکه مهمترین مشکل تولید به عدم همکاری بانک ها بازمی گردد، دخالت داشته است.

مخلص کلام آنکه تولید علاوه بر نیازهای اعتباری با موانع حقوقی - مقرراتی - نهادی و فنی قابل ملاحظه ای روبه رو است و تا زمان عدم رفع این موانع سخت گیری اعتباری موجب کاهش تولید می شود ولی سهل گیری اعتباری کمکی به ارتقاء تولید نمی کند.

۳- بررسی انحراف معیار شاخص های ۲۲ گانه در پنج پیمایش مورد بررسی (منتشر شده توسط مرکز پژوهش های مجلس) موید آن است که بی ثباتی در قیمت مواد اولیه که به عنوان چهارمین چالش مهم بازدارنده تولید معرفی شده دارای حداقل انحراف معیار در میان شاخص های ۲۲ گانه است. با این وجود در پیمایش های "تابستان ۱۳۸۹" و "تابستان ۱۳۹۰"، این شاخص به ترتیب در ردیف هفتم و ردیف دوم اهمیت از میان ۲۲ شاخص مورد بررسی است. شاخص های "ضعف زیر ساخت های تامین برق" و "اعمال تحریم های بین المللی علیه کشور" با بیشترین انحراف معیار در میان شاخص های ۲۲ گانه همراه بوده اند. به بیان دیگر در حالی که اعمال تحریم های بین المللی علیه کشور در پیمایش تابستان ۱۳۸۹ به عنوان دومین عامل مخل تولید و سرمایه گذاری معرفی می شود در هیچ یک از پیمایش های بعدی مورد بررسی در زمره ده چالش اول جای نگرفته است.

به همین ترتیب شاخص "برگشت چک های مشتریان و همکاران" در شرایطی در پیمایش تابستان ۱۳۸۹ به عنوان سومین چالش مهم در محیط کسب و کار معرفی شده است که به جز در مورد پیمایش زمستان ۱۳۸۹ که این

چالش در جایگاه هشتم اهمیت قرار می گیرد در دیگر پیمایش ها این شاخص در زمره ۱۲ شاخص اول قرار نمی گیرد. هرچند این تغییرات در رتبه از یک سو می تواند نشان از اتفاقاتی داشته باشد که بر اهمیت این شاخص ها در ذهن پرسش شونده افزوده و یا از نقش آنها کاسته است اما از سویی دیگر به نظر می رسد مهمترین رهیافت این مقایسه آن است که تغییر در رتبه ها الزاما القاکننده خط مشی صحیح برای سیاست گذار نیست. در سطح کلان آنچه مهم است آن که ۲۲ عامل بر شمرده شده به عنوان مهمترین مشکلات سد راه تولید در کشور حاصل اتفاق نظر اصناف مختلف و نظرسنجی از فعالان اقتصادی در کشور است و در هر درجه اهمیتی می بایست در دستور کار برای رفع قرار گیرند. در تایید این ادعا، همانگونه که از جدول شماره ۸ مشخص است در استان البرز و خراسان شمالی زیاد بودن تعطیلات رسمی به عنوان مهمترین چالش تولید (رتبه یک) معرفی شده اند در حالی که در استان های " کهگیلویه و بویر احمد" و " اردبیل" این عامل در رتبه بیست و یکم و در استان کردستان در رتبه بیست و دوم به لحاظ اهمیت قرار می گیرد، در این ارتباط وظیفه مسئولین اجرایی در سطح کشوری آن است که فارغ از درجه اهمیت هر شاخص تلاش نمایند برای تمامی مشکلات ۲۲ گانه فارغ از آنکه در پایش های مختلف از چه درجه اهمیتی برخوردارند چاره اندیشی نمایند و در جهت رفع آنها گام بردارند. در عین حال وظیفه مسئولین استانی آن است که نتایج استان تحت نظارت خود را با نتایج کشوری و نتایج نظر سنجی از دیگر استان ها مقایسه نمایند و این موضوع را که با وجود آنکه قوانین فضای کسب و کار در کشور یکسان است درجه اهمیت ذکر شده در میان شاخص های ۲۲ گانه با متوسط کشوری متفاوت است را علت شناسی نمایند. برای نمونه در حالی که بر اساس جدول ۸ برای فعالان اقتصادی در استان های "کهگیلویه و بویر احمد" و "چهارمحال و بختیاری" وجود مفاسد اقتصادی در دستگاه های حکومتی به عنوان مهمترین عامل سد راه تولید و کسب و کار (رتبه یک) معرفی می شود، همین چالش برای فعالان اقتصادی در استان های خراسان شمالی و اردبیل به ترتیب در رتبه بیست و یکم و بیست و دوم اهمیت قرار می گیرد.

علت چنین گزارش های مزبور در کنار یکدیگر استنتاجاتی است که در بالا اشاره شد. برای آگاهی خوانندگان محترم از آخرین وضعیت شاخص های گزارش شده توسط مرکز پژوهش های مجلس (در زمان تهیه این مقاله) وضعیت شاخص های گزارش شده به قرار جدول ذیل ارائه می شود:

نتایج پیمایش مولفه‌های محیط کسب و کار ایران توسط مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی در زمستان ۱۳۹۱ (۱)

ردیف	عنوان چالش	عدد شاخص (۲)
۱	بی‌ثباتی در قیمت مواد اولیه	۸۰۱
۲	مشکل دریافت تسهیلات از بانک‌ها	۷۵۱
۳	اعمال تحریم‌های بین‌المللی علیه کشور	۶۸۶
۴	ضعف بازار سرمایه در تامین مالی تولید و نرخ بالای تامین سرمایه از بازار غیررسمی	۶۸۲
۵	بی‌ثباتی قوانین و مقررات مربوط به تولید و سرمایه‌گذاری	۶۴۸
۶	بی‌تعهدی شرکت‌ها و موسسات دولتی به پرداخت به موقع بدهی خود به پیمانکاران	۶۲۳
۷	نرخ بالای بیمه اجباری نیروی انسانی	۶۱۱
۸	قیمت‌گذاری غیرمنطقی محصولات تولیدی توسط دولت و نهادهای حکومتی	۶۱۰
۹	وجود مفاسد اقتصادی در دستگاه‌های حکومتی	۶۰۰
۱۰	زیاد بودن تعطیلات رسمی	۵۵۱
۱۱	محدودیت قانون کار در تعدیل و جابجایی نیروی کار	۵۳۳
۱۲	ضعف دادسراها در رسیدگی موثر به شکایت‌ها و اجبار طرف‌های قرارداد به انجام تعهدات خود	۵۳۲
۱۳	تولید کالاهای غیراستاندارد، تقلبی و عرضه نسبتاً بدون محدودیت آن به بازار	۵۱۶
۱۴	برگشت چک‌های مشتریان و همکاران	۵۱۴
۱۵	عرضه کالاهای خارجی قاچاق در بازار داخلی	۵۱۳
۱۶	موانع تعرفه‌ای صادرات محصولات و واردات مواد اولیه	۴۸۵
۱۷	تعرفه پایین کالاهای وارداتی و رقابت غیرمنصفانه محصولات رقیب خارجی در بازار داخلی	۴۶۹
۱۸	ضعف نظام توزیع و مشکل رساندن محصول به دست مصرف‌کننده	۴۵۳
۱۹	تمایل مردم به خرید کالاهای خارجی و تقاضای کم برای محصولات ایرانی مشابه	۴۴۹
۲۰	ضعف زیرساخت‌های حمل و نقل	۴۱۱
۲۱	ضعف زیرساخت‌های تامین برق	۳۲۸
	میانگین مولفه‌ها	5.6

۱- در این گزارش با توجه به تحولات قیمتی نرخ ارز در سال مورد گزارش عامل (تثبیت نرخ ارز با وجود تورم در داخل و ثبات قیمت‌ها در بازارهای هدف) که در گزارش‌های قبلی به عنوان مانع تولید شناخته می‌شد فاقد موضوعیت گردیده و توسط فعالان اقتصادی مطرح نشده است بر این اساس در گزارش مورد نظر ۲۱ عامل سد راه تولید شناسایی و گزارش شده است.

۲- امتیاز هر شاخص از صفر تا ده می‌باشد و عدد بزرگتر به مفهوم بدتر بودن شرایط است.

دستاوردهای جدید تلاش مسئولین برای رفع موانع تولید در کشور:

تصویب قانون بهبود مستمر محیط کسب و کار

از آنجایی که بهبود محیط کسب و کار اقدامی نیست که در یک مقطع آغاز شود و طی چند مرحله به اتمام برسد بلکه ماهیتی پویا دارد و برای عملیاتی شدن نیازمند یک سامانه پایش مستمر است، بر این اساس قانون بهبود مستمر محیط کسب و کار در ۲۹ ماده و ۱۱ تبصره در ۱۶/۱۱/۱۳۹۰ تصویب شد.

تشکیل سامانه پایش و بهبود محیط کسب و کار

مرکزیت اصلی این سامانه، شورای گفتگوی بخش خصوصی (موضوع ماده (۷۵) قانون برنامه پنجم توسعه) است. سامانه پایش و بهبود محیط کسب و کار در چارچوب شورای گفتگوی دولت و بخش خصوصی، وزرا و مسئولان ارشد تصمیم‌گیر درباره مسائل اقتصاد ایران را ملزم می‌کند تا مطالبات تولیدکنندگان کالا و خدمات را در بخش‌های تعاونی و خصوصی استماع کنند و سپس درباره هر مطالبه، یا دستور مساعد صادر کنند یا آن را مطابق اختیارات خود رد کنند.

تشکیل کارگروه حمایت از تولید و تشکیل نهاد ویژه رفع موانع قانونی بهبود فضای کسب و کار

قرار گرفتن تکلیف اصلاح فضای کسب و کار در زمره الزامات مصرح در قانون برنامه پنجم توسعه

در قانون برنامه پنجم مواد ۶۹ تا ۷۸ به موضوع اصلاح فضای کسب و کار می‌پردازد.

مواد ۶۲، ۷۰ و ۷۶ قانون برنامه پنجم به الزامات مقررات زدایی می‌پردازند.

در ماده ۷۵ قانون برنامه پنجم در راستای رفع موانع کسب و کار و به منظور تبادل دولت، بخش خصوصی و تعاونی‌ها به سازوکار تشکیل شورای گفتگوی دولت و بخش خصوصی و ترکیب اعضای آن اشاره می‌نماید.

تشکیل هیات نظارت بر مقررات زدایی و تسهیل شرایط صدور مجوزها و پروانه‌های فعالیتهای اقتصادی

هیات نظارت بر مقررات زدایی و تسهیل شرایط صدور مجوزها و پروانه فعالیت اقتصادی به استناد تبصره (۴) ماده (۷) قانون اصلاح موادی از قانون برنامه چهارم توسعه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی جمهوری اسلامی ایران و اجرای سیاستهای کلی اصل (۴۴) قانون اساسی از طرف رئیس محترم جمهور مامور به انجام وظیفه شده است. این هیات مکلف است برای مواردی

که تحقق این اهداف محتاج به تغییر قوانین است، لوایح مورد نظر را تهیه و تقدیم هیات وزیران نماید. برخی از اقدامات صورت گرفته توسط هیات مزبور به شرح ذیل است:

بررسی و مرور محتوی کتاب راهنمای سرمایه گذاری در دو نوبت

- پی گیری از برخی دستگاه های مشمول برای اعلام فرآیندهای مجوزهای صادره به منظور درج در کتاب یاد شده و تکمیل آن

- تهیه و تصویب فرمت استاندارد برای درج اطلاعات مجوزها توسط دستگاههای اجرایی

- درخواست از دست اندرکاران و فعالان اقتصادی، صاحب نظران، اساتید دانشگاه ها، دستگاههای اجرایی و عموم مردم برای ارایه پیشنهاد به منظور کمک در امر تصمیم گیری های هیات

- درخواست از روسای اتاق های تعاون و بازرگانی به عنوان نمایندگان بخش های غیردولتی برای تعامل بیشتر با هیات و دعوت از آنها برای حضور در جلسات- دعوت از برخی دستگاه های اجرایی صادر کننده مجوز به منظور رسیدگی فرآیند صدور مجوزها در انطباق با مقررات قانونی و ارایه پیشنهادات اصلاحی به آنان

- تدوین و پیشنهاد مصوبه ای برای واگذاری تمام یا بخشی از وظایف قابل واگذاری دستگاه های مشمول در زمینه صدور مجوز

- بررسی شاخص های ده گانه کسب و کار و شناخت نقاط آسیب شاخص ها در کشور و مکاتبه با دستگاه های موثر در هر شاخص برای رفع موانع و نقاط آسیب به منظور بهبود رتبه بین المللی کشور

جمع بندی و نتیجه گیری

۱- نرخ بالای بیکاری از مشکلات جدی و چالشی اقتصاد کشور است. این نرخ در مناطق شهری به ویژه در میان اقشار جوان، تحصیل کرده ها و زنان بیشتر است. در سال های اخیر فاصله نرخ بیکاری بین استان های کشور افزایش داشته و در برخی استان ها این نرخ در حد نگران کننده ای بالا است.

بی تردید یکی از چالشهای بازار کار، فضای بسته، بدون تغییر و آزادسازی نشده قوانین و مقررات ناظر بر این بازار می باشد، که تقاضای بازار را غیرمنعطف و با مشکل مواجه ساخته است. همین موضوع سبب شده است تا کشور در شاخص های فضای کسب و کار چه به لحاظ محاسبات انجام شده توسط مرکز پژوهش های مجلس و همچنین محاسبات بانک جهانی از شرایط قابل قبولی برخوردار نباشد. به طور قطع با رفع موانع تولید و سرمایه گذاری (از طریق ساماندهی فضای کسب و کار در کشور)، کاهش ریسک سرمایه گذاری از طریق فراهم نمودن امنیت اقتصادی و سیاسی و ایجاد هماهنگی بین نظام آموزشی و نیازهای بازار کار می توان وضعیت بازار کار و اشتغال را ساماندهی و بهبود بخشید.

۲- بایستی اعتراف نمود که شاخص های سهولت کسب و کار در ایران در سال های مورد بررسی امیدوار کننده نبوده و با وجود اقدامات صورت گرفته برای تسهیل فضای کسب و کار همچنان جایگاه ایران در شاخص مزبور (و عمده زیر شاخص های آن) در عرصه مقایسه کشوری در دنیا و در میان کشورهای منطقه نامناسب است. خوشبختانه بر اساس گزارش پایش فضای کسب و کار که توسط مرکز پژوهش های مجلس تهیه می شود طی نظرسنجی از فعالان عرصه تولید اهم مشکلات پیش روی تولید شناسایی شده است، بر این اساس ضرورت دارد رفع این مشکلات بی درنگ در اولویت کاری متولیان امر قرار گیرد.

۳- خصوصی سازی بدون آزادسازی ابتر است. انتقال مالکیت بنگاه های اقتصادی به بخش خصوصی در صورتی به بهبود شرایط اقتصادی کشور می انجامد که همراه با آزادی عمل بخش خصوصی در انجام فعالیت های اقتصادی باشد. رقابتی کردن بازار منوط به رفع موانع کسب و کار است. شکل گیری تشکل های مدیران، کاهش فساد اداری، ایجاد صنوف و اتحادیه های صنفی، افزایش امنیت سرمایه گذاری برای تولید و ... همه باید در کالبد ایجاد فضای مناسب کسب و کار صورت پذیرد. بر این اساس از ملزومات سیاست های اصل ۴۴ قانون اساسی ایجاد فضای مناسب برای فعالیت بخش خصوصی است در غیراینصورت به فرض عملی شدن اصل ۴۴، نتیجه آن جز واگذاری ثروت دولت به غیر دولت نخواهد بود و بدون تردید این واگذاری به رونق و رقابت ختم نخواهد شد.

۴- یکی از ارکان مهم آزادسازی، ساده سازی و پالایش قوانین و مقررات در جهت بهبود فضای کسب و کار است. در این راستا، بازنگری در قوانین و مقررات موجود در جهت کاهش مداخلات غیرموجه حاکمیت اکیداً توصیه می شود. به نظر می رسد بازنگری قواعد بازی (اعم از قوانین، مقررات، دستورالعمل ها، آیین نامه ها و رویه های کاری) از ضرورت های مهم برای بهبود فضای کسب و کار است. به تعبیر دیگر در این مقطع لزوم تنقیح قوانین به جانب تسهیل مشارکت بخش خصوصی به وضوح احساس می گردد.

۵- آنچه مسلم است توانمند سازی از جمله سیاست های اقتصادی توسعه ای است که در تمام دنیا مورد استفاده است. توانمند سازی از جمله سیاست های اجتماعی و اشتراک مدار است که سه ضلع آن دولت، نهادهای مدنی و بازار می باشند. این مهم جز با ایجاد فضای مناسب برای شکل گیری صنوف و تشکل ها میسر نیست. تجربه چین در زمینه رشد بخش خصوصی در اقتصاد این

موضوع را به اثبات رسانیده است که محیط کسب و کار مناسب شرط لازم برای رشد بخش خصوصی است و خصوصی سازی به تنهایی و بدون توجه به الزامات محیط کسب و کار نمی تواند از انتقال اقتصاد از بخش دولتی به بخش خصوصی کفایت کند. به عبارتی بخش خصوصی که قرار است مطابق با سیاست های کلی اصل ۴۴ وظیفه تصدی در مدیریت های اقتصادی را عهده دار شود لازم است جایگاه اش به رسمیت شناخته شده و فضا برای فعالیت آن از حیث حقوقی و اقتصادی فراهم شود. این به رسمیت شناخته شدن در سه نقش قابل تبیین است. اول آنکه بخش خصوصی و تشکلی که بخش خصوصی را نمایندگی می کند باید در فرآیندهای تصمیم ساز حضور داشته باشد. به عبارت دیگر تصمیمی در اقتصاد گرفته نشود مگر آنکه نظر فعالان بخش خصوصی اخذ و استماع شود. دوم آنکه برخی وظایف مدنی که تاکنون دستگاه های دولتی آن ها را برعهده داشته اند به جایگاه اصلی خود بازگردند، به تعبیر دیگر وظیفه توسعه کسب و کار را به خود اهل کسب و کار بسپاریم. عامل سوم به رسمیت شناختن بخش خصوصی در یک تعامل منظم و مستمر بین دولت و بخش خصوصی و تسهیل فضای کسب و کار است. به نظر می رسد با تصویب قانون بهبود مستمر محیط کسب و کار و همچنین تشکیل شورای گفتگوی دولت و بخش خصوصی بستر قانونی لازم برای تحقق این مهم تا حدودی فراهم شده است.

۶- تا زمانی که فضای کسب و کار کشور اصلاح نشود، فشار اجتماعی-سیاسی برای ایجاد اشتغال منجر به اعمال سیاست های پولی و مالی انبساطی می شوند که آثار تورمی گریزناپذیری دارد. به بیان دیگر تولید علاوه بر نیازهای اعتباری با موانع حقوقی، مقرراتی، نهادی و فنی قابل ملاحظه ای روبه رو است و تا زمان عدم رفع این موانع سهل گیری اعتباری کمکی به ارتقاء تولید نمی کند.

۷- شاخص کسب و کار از جمله نشانه های سلامت اقتصاد کشورهاست اما همه آن نیست. برای شناخت کامل فضای کسب و کار باید این شاخص را در کنار شاخصهای بین المللی دیگر از قبیل شاخص آزادی اقتصادی، ریسک اقتصادی و... قرار داد. البته همبستگی بالای شاخص ها نشان می دهند که کشورهایی که در این شاخص رتبه بالا کسب می کنند غالباً از نظر دیگر شاخص های اقتصادی هم وضعیت مطلوبی دارند به طوری که ۲۰ کشور اول در رتبه بندی از بهترین شرایط رفاه اقتصادی برخوردارند.

۸- براساس چشم انداز ۲۰ ساله، ایران باید قدرت اول اقتصادی منطقه باشد این هدف جز با فراهم نمودن شرایط مطلوب اقتصادی برای مشارکت فعالانه و رقابتی بخش خصوصی در عرصه داخلی

و خارجی اقتصاد میسر نخواهد بود. پرواضح است که خصوصی سازی واقعی به مفهوم رهاسازی امکانات و مدیریت دولتی است و مادامیکه مدیریت کماکان در دست دولت باشد خصوصی سازی ابتر و ناموفق خواهد ماند.

۹- شفاف سازی و تسهیل قوانین در تمامی عرصه‌های کسب و کار شامل کلیه مراحل فعالیت اقتصادی از مرحله شکل‌گیری تولید تا انحلال فعالیت، شرط لازم برای ترغیب به مشارکت آحاد اقتصادی بویژه سرمایه‌گذار خارجی است. قطعاً مادامیکه شاخص‌های کسب و کار در کشور در مقایسه با شاخص‌های سایر کشورها اعم از عرصه جهانی و منطقه‌ای ناامیدکننده و چشم‌اندازی غیرروشن داشته باشد نباید انتظار تحولی نو در مشارکت جدی سرمایه‌گذاران خارجی داشت.

منابع و مأخذ:

۱- پایگاه اطلاع رسانی بانک جهانی در پروژه فضای کسب و کار به نشانی

www.doingbusiness.org

۲- احمدی، سید وحید، "بررسی مقایسه‌ای شاخص‌های فضای کسب و کار در ایران و جهان" بر

اساس گزارش ۲۰۱۰ بانک جهانی، www.doingbusinessiniran.ir

۳- بررسی عوامل موثر بر سنجش و بهبود فضای کسب و کار در ایران، اتاق بازرگانی، صنایع، معادن و کشاورزی تهران.

۴- میدری -قودچانی، سنجش و بهبود محیط کسب و کار، انجمن مدیران صنایع، ۱۳۸۷.

۵- پایگاه اینترنتی مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی، پایش محیط کسب و کار ایران، دفتر مطالعات محیط کسب و کار، گزارش‌های مختلف.

۶- Independent Panel Review of the Doing Business report June 2013,
www.dbrpanel.org/.../dbrpanel/.../doing-business-...